

utifrån olika förutsättningar, så lyckas Rosales med att inte skuldbelägga exempelvis de enskilda lärarna, vare sig för hur de agerar i den observerade interaktionen eller för hur de bidragit till att organisera de rum som undervisningen bedrivs inom. Inte heller söks orsaker i pojkarnas handlingar. Dessa positioneras man som läsare att känna sympatier för, men även om deras agerande analyseras som av diskurser omstörtande eller reproducerande handlingar, så tillskrivs de aldrig förklaringsvärde som orsak. I stället är det skolan som ”apparat” – där lärarna ingår tillsammans med läroplaner, rutiner, arkitektur, inredning, undervisningspraktiker, elever osv. – som är i fokus.

Något som visserligen delvis berörs av tidigare studier, men som ändå synliggörs på ett mycket bra sätt i denna avhandling, är hur hierarkiserad etnifiering av plats verkar för dem som skapas, och skapar sig själva, i relation till den. Platsen tycks så sammanbunden med föreställningar om etnisk identitet, socioekonomisk ut-satthet och underordning att det skapas en logik som säger att framgång inte kan erhållas så länge man bor kvar. Denna logik, som konkret påverkade möjligheterna att förstå sig själv som elev, var framträdande när man talade om ”de försvunna kropparna”, de som flyttat, liksom när man reflekterade över framtiden.

I det avslutande kapitlet får läsaren följa klassen under examensdagen, men här kontrasteras den soliga examensryan med avhandlingens mer kritiska budskap: skolsystemet är en apparat som dras med ett demokratiskt problem. Skolans löfte om en god framtid för den som presterar är ett villkorat löfte. I stället tycks den ordningsprincip som skiljer mellan ”vi” och ”de”, mellan överordnad svenskhet och underordnad annanhet, vara delvis inbyggd i själva systemet. *Vid framtidens hitersta gräns* behandlar ett ämne som länge varit angeläget, intressant och politiskt viktigt. Det är en avhandling som erbjuder ett rikt empiriskt material, ingående analyser och beskrivningar och som riktar kritik mot hur särskiljande ordningsprinciper reproduceras på skolans samtliga nivåer. Det empiriska synliggörandet av hur dessa principer tar sig uttryck, hur de används och bearbetas av informanterna, men framförallt hur de har effekter på deras möjligheter att identifiera sig som framgångsrika elever med goda framtidsutsikter är avhandlingens största styrka.

*Anna Sofia Lundgren, Umeå*

Mattias Frihammar: *Ur svenska hjärtans djup. Reproduktion av samtida monarki*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2010. 214 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7331-328-5.

Uppmärksamheten kring det svenska kungahuset var stor under våren 2010. Kronprinsessan Victorias giftermål stod i fokus för mediernas intresse och även DN hade – för några tämligen överraskande – en bilaga som uteslutande behandlade det stundande bröllopet. Mot bakgrund av denna uppmärksamhet kunde Mattias Frihammars avhandling *Ur svenska hjärtans djup. Reproduktion av samtida monarki* inte kunnat komma mer lämpligt – han disputerade den 11 juni, veckan före bröllopet.

Syftet med avhandlingen är att ”visa hur kunglighet fylls med innehåll i samspelet mellan människor, institutioner och artefakter i några olika kontexter i Sverige under 2000-talets första tio år”. För att uppfylla detta syfte har Frihammar använt sig av en mångfacetterad metodstrategi. I linje med det som brukar kallas för det rörliga sökarljuset har han deltagit i en kommuns förberedelsearbete inför ett kungabesök, vistats på en vetenskapsstation och gjort intervjuer om ett kungligt besök där, deltagit i en gudstjänst inför riksdagens öppnande, där också kungafamiljen var med, tagit del av material på Nationalmuseet i Köpenhamn, studerat en toalett översållad med kungabilder, utarbetat en frågelistas tillsammans med Livrustkammaren och Nordiska museet, fältarbetat på Skansen under nationaldagsfirandet, gjort totalt 13 intervjuer, läst inläggen på Republikanska föreningens e-postlista, studerat tidningsklipp etc.

Teoretiskt lutar sig Frihammar mot olika forskare och traditioner. Personer som nämns är t.ex. Slavoj Žižek, Judith Butler, Michel Foucault, Anthony Giddens, J. L. Austin och Jacques Derrida. Ett viktigt inslag är ANT (Actor Network Theory) i Bruno Latours tappning. ANT handlar bl.a. om att studera de nätverk av aktörer, både mänskliga och icke-mänskliga, som formar verkligheten så som vi förstår den. Makt ses, i linje med ANT, som en konsekvens av, inte en orsak till, kollektiv handling. Kungens makt bygger på att många aktörer agerar som om kungen hade makt, inte på en hos kungen inneboende förmåga eller kapacitet.

Hur denna teoretiska mångfald harmonierar med Frihammars kunskapsmål, att dekonstruera kungligheten är kanske inte alltid så lätt att förstå. Men samtidigt öppnar den för en kreativ frihet i analys och tolkning.

Den är med andra ord både en styrka och en svaghet med avhandlingen.

Innehållsmässigt behandlar Frihammar föremål som förknippas med kunglighet, t.ex. kungaporträtt på dass. Materialet är bl.a. frågelistsvar, och bland de som svarat finns allt ifrån brinnande rojalister till engagerade republikaner. Enligt författaren kan dassporträtten ha en dubbel betydelse: Bilderna talar både till nationen och samhället, och till individen och den "lilla" familjen. Porträtten är med andra ord ett sätt att reproducera kunglighet utan överdrifter, ett uttryck för ett slags banal rojalism.

En modernare variant på denna tradition hittar Frihammar på Söder i Stockholm, där ett antal formgivare har översållat en toalett med kungabilder. Författaren ser detta som en lek med seden att sätta upp kungaporträtt på dass, och menar att gränsen mellan hyllning och satirisk kommentar är flytande i detta fall.

I ett kapitel behandlar Frihammar förberedelsearbetet i en kommun inför ett förestående kungligt besök. Kapitlet är upplagt på så vis att författaren gör punktvisa nedslag i en omvänd kronologisk ordning. Vi får med andra ord följa arbetet stegvis bakåt i tiden. Det finns, enligt författaren, en teoretisk poäng med detta, att kunna visa hur själva förberedelsearbetet är det som ger mening åt meddelandet från hovet att man ska besöka kommunen. Det är inte meddelandet i sig som är det centrala uttrycket för makt, utan de aktiviteter som reproducerar hovet som en maktinstans. Utan den här typen av aktiviteter skulle kunglighet sakna betydelse. Frihammar använder också upprepningar som en medveten strategi för att kunna skildra planeringsarbetets repetitiva karaktär.

I kapitlet skildras de noggranna repetitioner som genomförs inför besöket, och hur kommunfolket å ena sidan tar uppgiften på största allvar, å den andra driver med och skämtar om kungen och uppdraget. Författaren skriver: "Samtliga inblandade gör stora insatser för att besöket ska bli så bra som möjligt, men ofta finns en raljerande eller till och med negativ ton i talet om besökarna" (s. 128).

Frihammar kan i det här kapitlet visa hur positionerna växlar bland de inblandade, och hur man både bekräftar och utmanar det kungliga. Men de idoga repetitionerna gör ändå, menar han, att man kan tala om upprättandet av ett ritualkontrakt. Detta innebär att de kungliga handlingarna under besöksdagen framstår som i det närmaste heliga.

I kapitlet "Nationens kroppar" studeras tre olika

kungliga evenemang, firandet av nationaldagen, firandet av kronprinsessan Victorias födelsedag och gudstjänsten som föregår riksdagens öppnande. Det handlar alltså om kollektiva gestaltningar av kunglighet, hur det kungliga byggs upp och verkställs med rituella element.

I kapitlet hänvisas bl.a. till Don Handelsmans tankar kring offentliga evenemang, och hans definition av begreppet *presenterande evenemang*. Dessa kännetecknas av att vara ett offentligt tillfälle då en stark ledning visar fram en monovokal och auktoritär bild av en stabil ordning. De nämnda evenemangen är centralt placerade, har ett tydligt centrum och en fastställd dramaturgisk ram. På så sätt liknar de Handelsmans definition, speciellt när man befinner sig nära de kungliga. Men de saknar de auktoritära drag som Handelsman nämner, och de har också utrymme för spontanitet och deltagarnas egna uttryck.

Kapitlet består av långa och noggranna beskrivningar av de tre evenemangen och läsaren får ta del av likheter och skillnader mellan dem. Medan gudstjänsten är en sluten tillställning med relativt få närvarande, är t.ex. Victoriadagen mer folklig och uppsluppen. Det är ballonger, korvstånd och vimplar. Här kan man tala om en tillåtande och kravfri kunglighet.

Men mycket av det som sker under evenemangen är ändå starkt ritualiserat med t.ex. polishelikoptrar, dräkter, avspärningsband och skyltar som syftar till att upprätthålla en bestämd ordning. Frihammar skriver: "Alla tre evenemangen kan sägas bekräfta kunglighet. Men det görs på olika sätt. Under gudstjänsten ingår kungligheten som en del av det reglerade men stängda maktens centrum. Det är en majestätisk kunglighet som framträder. Men den når inte utanför kretsen den uppträder för. Den folkliga och inbjudande kungligheten under Victoriadagen och nationaldagen har större och bredare effekt" (s. 174).

I det sista kapitlet fördjupas diskussionen kring några olika teman. Ett av dessa handlar om vad kunglighet gör med människor och tvärtom. Här tar Frihammar hjälp av Zygmunt Bauman och menar att kunglighet kan ses som ett kollektivt upphävande av den enskilda förgängelsen. Genom att forma och vårda minnen av kungliga personer skapas en kollektiv odödlighet och en kontinuitet som också människor i allmänhet kan vara en del av.

En styrka med avhandlingen är de noggranna beskrivningarna av olika händelser med kunglig anknytning, även om Frihammar inte direkt problematiserar vad det innebär att beskriva. Inte minst kommunens förberedel-

searbete skildras ingående och visar på hur de inblandade på olika sätt förhåller sig till kungens kommande besök. Även skildringarna av Nationaldagsfirandet och kronprinsessans födelsedagsfirande visar på styrkan med både beskrivandet och (deltagande)observation som metod. I dessa beskrivningar lyfter Frihammar in ANT, stundtals på ett berikande sätt. Han kan visa hur olika aktörer, allt ifrån avspärningsband och korvstånd till musikanter och kungligheter själva, bidrar till att göra monarkin till vad den är.

Till grund för dessa beskrivningar ligger ett mångfacetterat fältarbete, som också harmonierar väl med ANT som tradition, eftersom det gör det möjligt att just visa hur olika aktörer tillsammans reproducerar kunglighet. Frihammars ibland öppna och ärliga redovisning av fältarbetet utgör även det ett positivt inslag. Men ett problem med att kombinera många olika metoder är att det blir svårare att ingående diskutera respektive metods för- och nackdelar. Nu saknas t.ex. helt en problematisering av intervjun som metod.

Möjligen kunde Frihammar i än högre grad och mer konsekvent nyttjat ANT. Nu präglas, som nämndes ovan, avhandlingen av olika teoretiska traditioner, vilket bl.a. speglas i språkbruket. ”Traditionella” kulturalistiska begrepp som ”kodas” och ”laddas” blandas med en mer renodlad begreppsarsenal från ANT. Detta behöver i och för sig inte vara ett problem, men det skapar en viss osäkerhet hos läsaren om vilket kunskapsmål som är tänkt att dominera avhandlingen.

Ibland kan också betoningen av icke mänskliga aktörer få en övertydlig avspiegling i språkbruket. Ett exempel på det är när Frihammar skildrar händelseförloppet kring en slant som en liten pojke fick av Gustav V, och

som sedan försvann: ”Den ursprungliga slanten ifråga har tydligt demonstrerat den fysiska världens tillkortakommanden genom att helt enkelt komma bort” (s. 60). Hur den fysiska världen kan komma till korta är dock svårare att förstå. Möjligen är det så att Frihammar här tillskriver även icke-mänskliga aktörer den ”motivating power” som Bruno Latour förbehåller mänskliga.

Etnologer är inte alltid pigga på att redovisa hur analys och tolkning gått till, dvs. vilka analysmetoder som tillämpats och hur. En kvalitativ forskningsprocess är inte heller alltid lätt att sätta ord på. Mot den bakgrunden är det positivt att Frihammar inledningsvis försöker göra just detta. Han skiljer mellan analys, tolkning och slutsatser. Analysen beskrivs som teoribestämmd och handlar om att sönderdela och tematisera materialet. Tolkningen är hermeneutiskt inspirerad och kan, enligt Frihammar, ses som ett översättningsarbete och som en sammanfogning av de olika delarna. Slutsatserna dras sedan med hjälp av övergripande samhälls- och kulturteorier.

I det praktiska skrivandet är det dock inte alltid så lätt att särskilja dessa olika nivåer. Detta framträder t.ex. i Frihammars tillämpning av begreppsparet Gemeinschaft och Gesellschaft. Han skriver att dessa används för att underlätta analyserna, men de tycks också nyttjas för både tolkning och kanske till och med slutsatser?

Slutligen, Frihammars bok är på många sätt läsvärd och kan nog också nå en läsekrets långt utanför akademien. De detaljrika beskrivningarna ger en god inblick i rekonstruktionen av kunglighet. En teoretisk renodling och ett därtill hörande mer konsekvent språkbruk hade dock inte skadat.

*Bo Nilsson, Umeå*